

lika způsoby. Jednak tím, že předkládá sérii možných způsobů, jak se pustit do analýzy textů. Dále také tím, že představuje základní postupy, jak očistit datový korpus a připravit ho k analýze, a následně představuje úvodní kroky, jak se do samotné analýzy textu pustit (frekvenční analýza, KWIC, sestavení frekvenčního slovníku atd.). V tomto ohledu oceňuji také to, že autor na základě svých zkušeností napsal program, který podle mě v kombinaci s AntConc a dalším softwarem k analýze textů (já používám MAXQDA11+; autor uvádí např. Atlas.ti, NVIVO nebo Qualrus) tvoří vhodný nástroj k prosekání se textovou džunglí.

Z pohledu politologa, jehož výzkumný terén je z větší části založen právě na textových datech, jsem byl z knihy po jejím přečtení nadšen. Jednak na mě kniha působila tak, že mi pomohla vyjasnit postupy, u nichž jsem si

nebyl jistý (zejména v kapitole věnované CDA), a zároveň byla pro mě inspirativní, neboť při jejím čtení mě napadlo několik možností pro další směřování výzkumu. Současně na mě jako na čtenáře měla kniha dopad v tom smyslu, že mi představila možnosti toho, jak řešit dilema v přechodu mezi strojovým a lidským čtením textů.

Jako recenzentovi knihy Martina Hájka je mi trochu trapné, že recenze je psána v superlativech a neobsahuje ani náznak kritiky, ale publikace podle mě představuje světlý ostrůvek v moři „metodologických brožurek“ a pokud se čtenář recenze rozhoduje o tom, zda se chce věnovat analýze textů, tak lze doporučit jednoznačně knihu *Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*.

Petr Krčál*

KARASIK, Vladimír Ilič (2015): *Jazykovaja spiral. Cennosti, znaki, motivy*. Volgograd: Paradigma.

Nová monografie Vladimíra Iliče Karasika *Jazyková spirála: hodnoty, znaky, motivy* je věnována aktuálním problémům takových směrů současné jazykovědy, jako jsou axiologická lingvistika a teorie diskurzu, lingvistická personologie, lingvistická konceptologie, naratologie a logicky navazuje na předchozí práce od tohoto autora (Карасик 2010; Карасик 2013; Карасик 2015; Карасик 2002; Карасик 2009).

Projevy principu antropocentrizmu, které jsou charakteristické pro současný stav vývoje v jazykovědě, mají řadu typických důvodů. Jde především o jejich projevy a realizaci v nejrůznějších

paradigmatech, což je nejzřetelnější při vyčlenění vzájemně propojených a souvisejících předmětů studia, jakými bezesporu jsou hodnoty, jazykové hodnoty s jazykovou osobností, komunikativní modely a vektory chování. Proto zmíněným otázkám a problémům věnuje autor celé tři kapitoly z předkládané monografie.

V první kapitole jsou zvoleny k prostudování a analýze axiogenní (generující hodnoty) situace, v nichž lze nalézt koncentrovaný výraz morálních a/nebo utilitaristických hodnot, které nacházejí výraz v žánrech diskurzu a různých typech textů, zahrnujících

*PhDr. Petr Krčál, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, petrkrchal@gmail.com.

paremie, mýty, legendy, jinotaje, anekdoty a dalších typologicky podobné texty. Autor poznamenává, že seznam axiogenních situací je velmi rozsáhlý a v určitém smyslu slova jej můžeme vztáhnout k seznamu námětů světové literatury (na s. 8). Co do podrobnosti patří analýza axiogenních situací v apokryfickém díle *Knih moudrostí Ježíše, Syrachova syna*, dále pak jinotaje, aluzivní aforizmy, komické paremie, anekdoty o nových Rusech a televizní seriály k nejzevrubnějším, což umožňuje stanovit dílčí korelace mezi typy textu/žánru a hodnotami, které jsou v nich fixovány.

Za nejvyšší hodnotu v jednání je v apokryfických moudrech a poučení, vyznačujících se přímočarou didaktickou linií, považována moudrost a základní ctnosti, určující chování moudrého člověka: bohobojnost, skromnost, pravdomluvnost, čestnost, upřímnost, laskavost, ušlechtilost a další.

V axiologickém rozboru a analýze ve zvolených podobenstvích autor zprv, dedukuje základní hodnoty, usouvztáženě s dodržováním etických norem a plněním utilitárních předpisů; zadruhé, navrhuje trojrozměrný model hodnocení pro kvalifikaci situace z nejrůznějších úhlů: charakteristiku hodnocení povahy věcí (to, co je hodno schválení/odsouzení, lítosti/výsměchu), subjekty (pozorovatel v roli konstatujícího subjektu nebo činitel, zaměřený na přetváření skutečnosti), objektivní hodnocení způsobu umožňujícího různým subjektům hodnotit stejnou situaci odlišným způsobem; zatřetí, stanovení typických vztahů mezi jednotlivými hodnoticemi lokalizacemi, orientace a tonality a zároveň ukazuje na frekvenci jejich projevů, např. hodnocení subjektivního činitele je zpravidla kladné nebo záporné, zatímco lítost je

převážně typická z pohledu pozorujícího subjektu (s. 49–77).

Čtenáře bezpochyby zaujme ta část monografie, která je věnována analýze axiogenních situací v anekdotách o nových Rusech a jejichž obraz vyvolává krajně negativní reakce a „*ostré protesty představitelů inteligence, prožívající deziluze v souvislosti s hlavními výsledky změn hodnot ve společnosti*“ (s. 139), stejně jako stereotypy chování a hodnoty obsažené v americké lingvistické kultuře (s. 140–156). Pozornost si zaslouží především závěr o zákonitém růstu významu nepřímých poučení a moudrých rad, vyčleněných autorem na základě analýzy televizní ságy „*Star Gate*“ (Hvězdná brána) a prezentovaných v hravé podobě, v humoristickém nebo oddechovém pojetí diskurzu, poněvadž bezprostřední poučná složka není vždy účinná (s. 157).

V monografii je navržen nový směr rozvoje lingvistické personologie i s ohledem na hodnotové poměrování komunikace, a to vše současně se stanovením hodnotové orientace a výstavby axiologických modelů osobnosti. Ve druhé kapitole recenzované monografie se posuzují lingvisticky relevantní charakteristiky osobnosti. Ty jsou součástí psychologie a psychiatrie (psychofyzické, dispoziční a dimenzionální typy) a do určité míry korelují s klasifikačními typy jazykových osobností tak, jak jsou již prezentovány v jazykovědných výzkumech.

Vyčlenění a prezentace dispozičního typu umožňuje autorovi diferencovat osobnosti nejen podle jejich vzájemného vztahu, ale i dle vztahu k okolnímu světu a dalším osobnostem a hodnotám, stejně jako charakterizovat specifické výrazové podoby vztahů v komunikativním chování určitého psychologického typu. Za velmi zajímavé lze pokládat

vyčlenění a popis prioritních projevů osobnosti, především však samo prezentace, manipulace a kriminálního povědomí v komunikačních typech, které jsou dnes dominantní.

Prezentaci sebe sama lze dnes nejzřetelněji zaznamenat v diskurzu masmédií, reklamním diskurzu a v komunikaci po internetu. Zde je nejlépe vyjádřena v komunikativním chování ironického komentátora, vedoucího televizní relace, subjektu reklamního textu a projevuje se podle autorova názoru ve zvláštní podobě publicity – „specifické srdečnosti, zvláště emocionality a neustálé připravenosti změnit komunikaci do oddechové podoby“ (s. 362).

Autor prezentoval popis tak složitého a mnohotvárného jevu, jakým je manipulace, a došel k jediným možným a zákonitým závěrům, že zejména v současné institucionální komunikaci se zvyšuje úroveň manipulativní složky, což ústí do degradace systému hodnot ve společnosti. V monografii je taktéž analyzována kriminalizace současného ruskojazyčného vědomí, což se stává výrazným znakem současného života. Indikátorů uvedeného jevu je více, především pak nápadně zvýšená frekvence písní „spodiny“ ve vysílacích časech televize i radia, stejně jako dominance námětů v mediálním prostředí, v nichž surovost a násilí převažují. Dochází rovněž k aktivním průnikům argotu a žargonu do běžné mluvy a institucionální komunikace, což se projevuje rezonancí norem chování, v nichž normy obvyklé pro vězeňské prostředí se aktivně etablojí v běžné kultuře apod.

V kapitole 3 se autor věnuje otázkám definování interpretačních vektorů pro osvojení skutečnosti a pojetí hodnotového systému. V. I. Karasik využívá své zkušenosti z komplexní analýzy v podobě všech přístupů k interpretaci

diskurzu využívajících objektové, subjektové a rovněž instrumentální charakteristiky, které též korelují s bárovým poměřováním diskurzu – především toposem, formátem a hodnocením způsobu.

Jedním z důležitých a teoreticky významných přínosů, které jsou autorem prezentovány v dané části, jsou podle našeho názoru především formulace a vyčlenění pojmu dílčích osobností na základě jejich tendence k určitému způsobu reakce – instinktivní, promyšlené a intuitivní, na straně jedné a na straně druhé pak typ textů, které lze dát do souvislosti s uvedenými reakcemi a určitým způsobem zvládnutím reality. Analýza a rozbor podobných textů, jednotlivých konstrukčních námětů, spouštěčů posttraumatického chování a způsobů „přemostění“ umožňuje popis interpretačních orientačních charakteristik v pochopení světového názoru člověka a chování, které obsahují, stejně tak umožňuje odhalit axiogenní situace a vysvětlit změnu koncentrace hodnotících poloh se současnou změnou způsobu jejich verbální reprezentace.

Autor rozvíjí obdivuhodně velké množství aktuálních otázek a sfér vědecko-výzkumné problematiky, přičemž jejich pomyslným interpretačním centrem se stávají hodnoty a situace z hlediska hodnotového a generačního pohledu. I když přístup synergetické interpretace umožňuje souběžně sledovat skládání sil v širších souvislostech, a tím i do hloubky objasňovat procesy, které vedou ke správnému pochopení současné reality, přesto jasnost, jednoznačnost a návaznost logických souvislostí v takto pojeté šíři může činit i poučenému čtenáři určité problémy. Jako nesporný přínos monografické studie je zapotřebí hodnotit také nový

pohled na fakta z našeho života, jež byla nahlížena dosud optikou zažitých stereotypů, stejně tak jako i ostatní směřování a modely chování, které jsou vyjádřeny v jazyce. Dílu nelze upřít čtivost, poněvadž takové komplexnosti zpracování nastíněných otázek nebylo dosud v odborné literatuře podobného zaměření dosud dosaženo.

Recenzovanou monografii lze tudíž doporučit odborníkům z různých oborů jazykovědy i věd příbuzných, především pak z teoretické lingvistiky, lingvokulturologie, lingvopersonologie, teorie komunikace a diskurzu, nauky o žánrech, lingvokonceptologie, socio a pragmatolingvistiky, narologie a dalších. Bezpochyby bude zajímavá i pro běžné čtenáře a vůbec pro všechny, kteří nejsou lhostejní k otázkám lidského světónázoru, harmonizace v oblasti komu-

nikace, chápání reality, současné epochy v její komplexnosti a sebe sama.

Další použité zdroje

- КАРАСИК, Владимир Ильи (2002): *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
 КАРАСИК, Владимир Ильи (2009): *Языковые клубы*. Москва: Гнозис.
 КАРАСИК, Владимир Ильи (2010): *Языковая кристаллизация смысла*. Москва: Гнозис.
 КАРАСИК, Владимир Ильи (2013): *Языковая матрица культуры*. Москва: Гнозис.
 КАРАСИК, Владимир Ильи (2015): *Языковое проявление личности*. Москва: Гнозис.

Jiří Korostenski*

KYNCL, Vojtěch (2014): *Stroje na smrt. Plynové vozy a nacistická technologie konečného řešení*. Praha: Nakladatelství Epoque a Nakladatelství Historického ústavu AV ČR.

Kniha Vojtěcha Kyncla *Stroje na smrt* se zaměřuje na zpracování problematiky pojiždých plynových komor používaných nacisty během druhé světové války k zabíjení svých politických, ideologických a dalších odpůrců, mezi nimi především Židů. Autorovým motivem k sepsání takto pojaté práce bylo poskytnout odbornou literaturu zabývající se plynovými vozy, o nichž, podle něj, dosud „*neexistovala ani jedna publikace, na rozdíl od nacistické ‚euthanasie‘ nebo táborů ‚operace Reinhardt‘*“ (s. 17). S touto tezí však nelze souhlasit, neboť to jsou právě knihy o „eutanazii“ z pera

proslulého odborníka na tuto problematiku, Ernesta Klee, který se kontextuálně obšírně zabývá taktéž těmi momenty, jež jsou stěžejní pro Kynclovu práci, a to v mnohem subtilnějších a komplexnějších detailech. Také existuje relativně velké množství knih, které se monograficky zaměřují na fungování vyhlazovacího tábora v Chelmnu and Nerem, jenž nechvalně proslul používáním plynových vozů a který v Kynclově práci zastupuje jednu ze stěžejních kapitol knihy. Navíc, mnohé z těchto prací, především polské provenience, nejsou v knize zmíněny a autor s nimi nepracuje, což je škoda, neboť

*Doc. Mgr. Jiří Korostenski, CSc., Katedra germanistiky a slavistiky, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, jkoroste@kgs.zcu.cz.